

Kien

Nieuwsbrief Kennis en Innovatie | Nummer 2 | September 2009

Thema Divers landschap, diverse natuur

Han Lörzing

‘Landschapsontwikkeling met oog voor historie’

THEMA ‘Nederland heeft geen bergen, toendra’s, woestijnen of steppen. Toch is de afwisseling binnen ons gematigde zeeklimaat heel groot. Nederland heeft een aantal landschapstypen die heel bijzonder zijn in de wereld. Zoals veengebieden en allerlei jonge kwelder- en zeekleigebieden. Maar nog veel interessanter is de manier waarop mensen ermee omgaan. Dat leidde tot al die geweldige verschillen. En maakt het Nederlandse landschap echt uniek. Innovatief is dat het bestaande cultuurlandschap meer op waarde wordt geschat. Het landschap ontwikkelt, maar met oog voor historie.’

Inhoud

Thema **Divers landschap, diverse natuur**

Betrokkenheid motor van landschapsverbetering	4
Filantropie serieuze inkomstenbron voor natuurfinanciering	8
Algen gaan het land op	10
Kijken over de grens	11

Aan het woord is Han Lörzing, adviseur ruimtelijke kwaliteit voor de provincie Utrecht, daarnaast onderzoeker bij het Planbureau voor de Leefomgeving en docent aan de Technische Universiteit Eindhoven. Volgens hem is de veelzijdigheid van het Nederlandse landschap en platteland uitzonderlijk. Hoe zorgen we dat dit behouden blijft en zich verder ontwikkelt?

Landschap voor liefhebbers en fijnproevers

‘Het Nederlandse landschap is al eeuwenlang rechtlijnig. Neem het veengebied. Dat was sompig, niet geschikt om op de te lopen en al helemaal niet om een koe op te zetten. Boeren groeven lange sloten dicht op elkaar om het gebied te draineren en deze liggen er nog steeds. Het zijn landschappen uit de elfde en twaalfde eeuw, die je nu nog herkent. Prachtige gebieden.’

Vervolg op pagina 2

Vervolg van pagina 1

‘Nederland heeft geen dramatisch landschap. Het is heel subtiel, een landschap voor liefhebbers en fijnproevers. De kunst is deze geleidelijk te (laten) ontwikkelen. En de essentie van het land, zoals verkaveling of verhouding tussen open land en beplanting, in ere te houden. Zo is het altijd gegaan, maar in de twintigste eeuw gingen de ontwikkelingen plots in sneltreinvaart. En daar zijn we ons rot van geschrokken. Je kunt het wel degelijk geleidelijker aanpakken.’

Trotse, zelfbewuste landbouwschuur

‘Hoe we dat doen? Neem bijvoorbeeld de bouw van stallen en schuren. Het is triest om te zeggen, maar de boerenbevolking, die ooit prachtige streekboerderijen bouwde, helpt deze nu langzaam om zeep door de meest monsterlijke fabriekshallen neer te zetten. Ik begrijp het wel, die schuren zijn nodig. Daar gaat het mij niet om. Het gaat mij om de vormgeving en de impact op het landschap.’

‘Landschap wordt erfgoed’

Ik wil een trotse, zelfbewuste landbouwschuur zien, zoals die een eeuw of twee eeuwen geleden ook gebouwd werd. De overheid heeft daarbij de rol van toezichthouder en een voorbeeldfunctie. Om zo innovaties te stimuleren en kennis te delen. Bijvoorbeeld door zelf een schuur te bouwen. Dat is wellicht wat uit de tijd. Het roept een beeld op van de overheid als schoolmeester, die mensen een tik op de vingers geeft als iets niet mooi is. Maar het is de enige manier om variëteit in het landschap te krijgen. Ik denk niet dat het bedrijfsleven daartoe in staat is. Ook burgers

hebben een flinke stem, door met miljoenen lid te zijn van clubs die over landschapszorg gaan.’

Respect voor cultuurlandschap

‘Innoverend aan het beleid is dat de belangstelling voor natuur en cultuurlandschap binnen de overheid is toegenomen. De overheid gaat respectvoller met cultuurlandschap om. Ik verwacht uiteindelijk dat landschap als term verdwijnt en erfgoed ervoor in de plaats komt. Erfgoed is breder, gaat ook over de geschiedenis van een streek.’

‘Het landbouwbeleid zou op de helling kunnen gaan’

Daardoor krijgen we waarschijnlijk een uitsplitsing van landschap: een deel dat we willen behouden en een ander deel dat we vrijgeven. Beter is het ertussenin te zitten, zodat het landschap zich stap voor stap kan blijven ontwikkelen. Bovendien moet de Europese Unie geld vrijmaken voor onderhoud van erfgoed. Ik denk dat daar best consensus over te bereiken is; in sommige EU-landen wordt al in die richting gedacht. De eerste taak van de boer blijft dan voedsel- of energieproductie. Daarnaast krijgt hij een belangrijke neventaak voor het onderhoud van erfgoed. Dat is nu de discussie. Het landbouwbeleid zou op de helling kunnen gaan. Ik ben zeer benieuwd hoe dat afloopt.’

han@lorzing.nl

Kien Kort

Bijna vier miljoen voor uitwisseling van kennis

Kennissuitwisseling tussen onderwijs en samenleving vernieuwt het onderwijsstelsel en levert een bijdrage aan een duurzame samenleving. Daarom stelt LNV bijna vier miljoen euro beschikbaar voor lectoraten aan agrarisch hogescholen. Minister Verburg wil met de subsidie-regeling acht extra lectoren aanstellen bij de vijf Nederlandse agrarische hogescholen. Deze kunnen gedurende vier jaar 80 procent van de kosten van een lectoraat vergoed krijgen tot een maximum van 120.000 euro per jaar. Groene-plus lectoraten voeren praktijkgericht onderzoek uit, ontwikkelen nieuwe kennis op het gebied van landbouw en natuurlijke omgeving en delen deze kennis met bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Project Zeeuwse Tong gaat tweede fase in

Stichting Zeeuwse Tong start met de bouw van een experimenteel bedrijf. Hier wordt de kweek van algen, schelpdieren, wormen en tong met de teelt van zilte groenten zoals zeekraal en lamsoor gecombineerd, wat zorgt voor een gesloten kringloop. Bovendien benut het de verzilting van kustgebieden. Zo is er nauwelijks milieubelasting en is extra visvoer onnodig. Met de bouw van het voorbeeldbedrijf gaat het project de tweede fase in. LNV stelt een subsidie van 6,5 miljoen euro beschikbaar voor deze duurzame ontwikkeling van de aquacultuur. Fase 1 startte in 2007 en bestond uit een haalbaarheidsstudie. Fase 2 loopt van 2009 tot 2013.

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Column

Beproefde patronen en de crisis

Het is gemeengoed dat Nederland een sterke agrarische sector kent. Evenzeer geldt dat we over een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur voor land- en tuinbouw beschikken. Over de relatie tussen beiden is men het minder eens. Sommigen vinden dat de sterke boerenlandbouw van vroeger leidde tot een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur. Anderen menen het omgekeerde. Het zal geen verbazing wekken dat juist die tweede opvatting hoogtij viert in de kennisinstellingen zelf.

Het is onweerlegbaar dat er veel wordt geïnnoveerd in de wereld van landbouw en voedselproductie. Het 'nieuwe' spat er vanaf, vaak oogverblindend. Dat neemt niet weg dat een innovatie wel degelijk een bepaald patroon volgt. Het heeft een aantal kenmerken, die veelal worden samengevat in het begrip 'padafhankelijkheid'. Gezamenlijk creëren de vele vernieuwingen een bepaalde route. Naar het 'waarheen' wordt echter zelden gevraagd, laat staan dat alternatieven serieus in ogenschouw worden genomen. De kennisinfrastructuur als zodanig is immers een rechtvaardiging *an sich*: we danken er onze sterke agrarische sector aan en dat zal, zo meent men, ook zo blijven.

Wie het opereren van de kennisinfrastructuur van nabij kent, weet dat onderzoek en technologieontwikkeling slechts een deel van het brede spectrum bestrijken. Ze zijn gebaseerd op keuzes, vandaar ook de specifieke route. Daardoor werkt de kennisinfrastructuur in bepaalde opzichten belemmerend. De instellingen bereiden beleid voor en evalueren te zijner tijd. En dezelfde instellingen beoordelen nieuwe suggesties (afwijkingen van de regel) en keuren deze vrijwel stevast af. De argumenten zijn nauwelijks verrassend: de alternatieven passen niet in het vigerende beleid en/of zijn onvoldoende 'wetenschappelijk onderbouwd'. Dat laatste ligt voor de hand: er is immers geen onderzoek naar gedaan. Het valt buiten de relevantiehorizon.

De laatste jaren werk ik veel in China en Brazilië. En het is opmerkelijk dat daar op beslissende momenten wél ruimte is of gemaakt wordt voor creatieve experimenten. Nu zou het typisch Nederlandse patroon verteerbaar zijn, ware het niet dat we ons in een meerledige omslag bevinden. De veelomvattende crisis noopt tot nieuwe routes, net zoals ze om nieuwe experimenteeruimte vraagt. De padafhankelijkheid zal moeten worden doorbroken. Of de kennisinfrastructuur daartoe in staat is, is op z'n best een open vraag.

Jan Douwe van der Ploeg
Hoogleraar rurale sociologie
Auteur van *De virtuele boer* en andere titels

Betrokkenheid motor van landschapsverbetering

THEMA Investeren in landschap loont. Dat bewijst Nationaal Landschap Het Groene Woud. Dit gebied werd vorig jaar aangewezen als voorbeeldgebied 'Investeren in landschap'. Aantrekkelijk dus voor wonen, werken en recreëren. Uitgangspunt hierbij is de karakteristieke eigenschappen van het landschap behouden en de kwaliteit gezamenlijk verbeteren. Die toewijzing blijkt geen verkeerde beslissing.

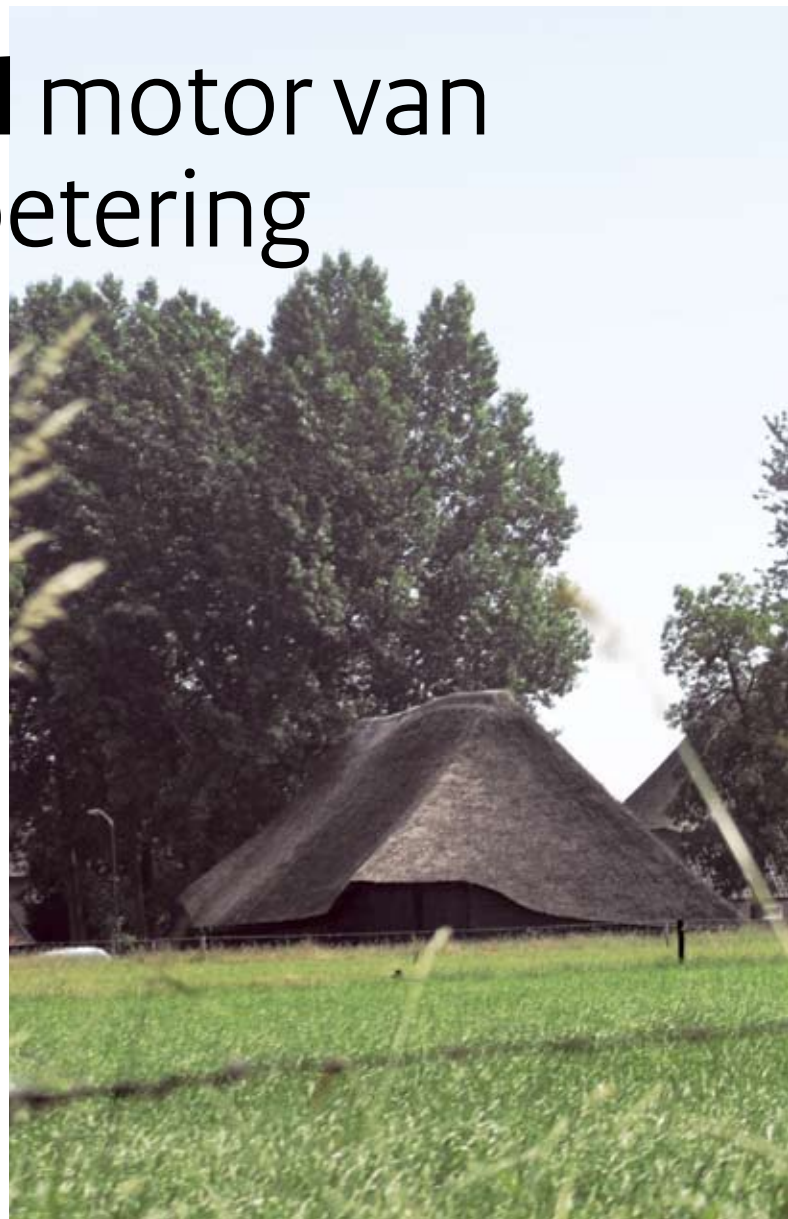
Het was minister Verburg zelf die dit Brabantse groengebied in 2008 benoemde tot een van de vier voorbeeldgebieden. Naast Het Groene Woud zijn ook Amstelland, Het Binnenveld en Ooijpolder-Groesbeek voorbeeldgebieden 'Investeren in landschap'. In deze gebieden worden partijen die profijt hebben van een mooi landschap in contact gebracht met de partijen die de kosten hiervoor dragen, om een evenwichtiger kosten-batenverhouding te realiseren. Inmiddels is op vele fronten vooruitgang geboekt in Het Groene Woud. Het landschap versterkt. Het groene bewustzijn onder inwoners, ondernemers én overheden verstevigt. En het succes is voelbaar.

Handelen vanuit trots

'De trots op dit gebied is de belangrijkste kracht', licht Ger van den Oetelaar toe. Hij is wethouder van de gemeente Boxtel, dat middenin de Brabantse, groene parel ligt, en aanjager van gebiedsontwikkeling. Inmiddels zijn er op het gebied van duurzaamheid en bij de ontwikkeling van Het Groene Woud veel zaken gerealiseerd. Zoals de verbetering van perceelranden en de recreatieve toegankelijkheid, het behoud van cultuurhistorische waarden en de aanleg van groene verbindingen. 'Gemeenten, waterschappen, de provincie, het Brabants Landschap maar ook particulieren handelen vanuit de trots op het landschap. Zij zijn allemaal onderdeel van het succes.' Maar het grootste pronkstuk van de wethouder binnen de gezamenlijke verbeteringslag van Het Groene Woud is de Streekrekening.

De Streekrekening: innovatief en laagdrempelig

'De Streekrekening is een soort geldmachine', vertelt hij. 'Een spaarsysteem waarbij iedereen kan participeren. Als de gemeente Eindhoven bijvoorbeeld vijf miljoen euro stort, dan schenkt de bank een bedrag dat daaraan is gekoppeld. De gemeente krijgt gewoon de marktrente en de beschikking over het kapitaal, net als bij een gewone spaarrekening. En Het Groene Woud krijgt via het streekcontract met de bank een bepaald premiebedrag per jaar. Hoe meer partijen meedoen, hoe meer geld beschikbaar komt. Ook giften, sponsoring en donaties aan de Streekrekening zijn mogelijk. Op dit

moment zijn de inkomsten driehonderdduizend euro per jaar. En dat alles wordt privaat geld.' Volgens de wethouder is de Streekrekening een laagdrempelige manier waarbij burgers, bedrijven en overheden gemakkelijk participeren. 'De staat moet het maatschappelijk belang van landschap blijven financieren. Maar op deze manier draagt de private sector ook bij.'

Onderdeel van succes

Ook vele andere private projecten droegen inmiddels bij aan de ontwikkeling van Het Groene Woud. 'Betrokkenheid is het sleutelwoord. Je moet ervoor zorgen dat inwoners onderdeel worden van het succes. En zich beseffen wat zij voor hun omgeving kunnen doen. Zo maakte de gemeente Boxtel een krant met interviews over wat biodiversiteit voor de inwoners betekent en adviezen over hoe zij daar zelf aan kunnen bijdragen. We wisten

35.000 hectare is de oppervlakte van Het Groene Woud. Dit natuurgebied ligt in de stedendriehoek Den Bosch, Eindhoven en Tilburg. De kern van het gebied bestaat uit bossen, moerassen, heidevelden en agrarisch populieren-landschap. Vanwege de grote variatie in het landschap behoort Het Groene Woud sinds 2005 tot een van de Nationale Landschappen.

487.500 euro is het bedrag dat LNV beschikbaar stelt voor verdere implementatie van de Streekrekening Het Groene Woud. Deze streekrekening is opgezet om geld vrij te maken voor duurzame projecten in het gebied.

dat dit goed uit zou pakken. Maar dat er duizend gezinnen planten kochten om de diversiteit in hun eigen tuin te vergroten, overtrof alle verwachtingen', aldus Van den Oetelaar.

Geslaagde innovatie verder uitbouwen

De komende jaren heeft Het Groene Woud één doel voor ogen: het uitbouwen van de Streekrekening. 'We willen burgers bij de Streekrekening betrekken door ze te verbinden aan een project wat hen aanspreekt. Zodat ze zelf bepalen waarin hun geld geïnvesteerd wordt. Wellicht kunnen we ook andere gebieden steunen in de opbouw van een Streekrekening.'

www.hetgroenewoud.com
www.hetgroenewoud.com/streekrekening
www.nationalelandschappen.nl

Kien Kort

Eerste ontheffing tijdelijke natuur

Minister Gerda Verburg van LNV heeft op een braakliggend terrein in de haven van Amsterdam het startsein gegeven voor de eerste proef met tijdelijke natuur. De komende jaren krijgen flora en fauna hier ruim baan. De terreinen zijn vaak ideaal voor pionierssoorten en vroege soorten. In Nederland liggen veel stukken grond braak, in totaal ruim 35.000 hectare (gelijk aan 2 keer Texel). De toekomstige bestemming van deze gebieden ligt vast, maar vaak duurt het jaren voordat de werkzaamheden beginnen. Al die tijd weren grondeigenaren de vestiging van planten- en diersoorten, want zodra hier beschermde planten en dieren aanwezig zijn is bebouwing volgens de Flora- en faunawet niet meer toegestaan. Via tijdelijke natuur krijgt de natuur een kans en kunnen grondeigenaren de grond blijven gebruiken.

Tubbergen krijgt eerste knooperf van het land

In het Overijsselse Tubbergen komt het eerste zogeheten knooperf. De gemeente realiseert dit erf in samenwerking met de provincie Overijssel en het InnovatieNetwerk van LNV. Daarmee introduceren deze partijen een nieuw concept om het landelijk gebied een impuls te geven. Met de aankoop van een vleeskuikenbedrijf krijgt de gemeente bebouwde en onbebouwde grond in haar bezit. De samenwerkende partijen willen op het erf zeven woningen realiseren, deels in de bestaande bebouwing, deels in nieuwbouw. De verkoop van de woningen moet niet alleen voldoende geld opleveren om de aankoop terug te verdienen, maar ook om te investeren in de kwaliteit van het landschap en de natuur. Het concept knooperf biedt de mogelijkheid om met voormalige boerenerven meer te doen dan tot dusverre wettelijk mogelijk was. De verwachting is dat er meer knooperf volgen, waardoor de verschillende erven uiteindelijk met elkaar verbonden worden.

www.nationalelandschappen.nl
www.innovatienetwerk.nl

25 miljoen voor onderzoek naar energie uit planten en algen

Het onderzoeksprogramma Towards Biosolar Cells krijgt van het kabinet een budget van 25 miljoen euro. Het programma levert een bijdrage aan duurzame energie, verbetering van de voedselvoorziening en duurzame biomassa. Het richt zich op een verhoogde efficiëntie van de omzetting van zonlicht in energie en bouwstoffen door planten en algen, de zogenaamde fotosynthese. Een deel van het programma wordt ingezet voor de ontwikkeling van kunstmatige bladeren. Bij het programma zijn zes universiteiten, drie topinstututen, dertig bedrijven, een hbo-instelling en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek betrokken.

Meer leerlingen naar groene opleidingen

Het middelbaar beroepsonderwijs gericht op voedsel en leefomgeving trok afgelopen schooljaar 3 procent meer leerlingen dan het jaar ervoor. Uit cijfers van Aequor blijkt dat het aantal leerlingen steeg bij de secties plant, bloem, dier en voeding. De groei in de sectie plant kwam voornamelijk door de belangstelling voor de opleiding gemechaniseerd loonwerk. In de sector dier was vooral de opleiding diervoorzorg recreatiedieren populair.

Bio-kunststoffen krijgen forse impuls

LNV stelt acht miljoen euro beschikbaar voor onderzoek en innovatie van bio-kunststoffen in Nederland. Zestig bedrijven en negen kennisinstellingen werken in het programma Biobased Performance Materials (BPM) samen aan nieuwe biopolymeren (grondstoffen voor bio-kunststoffen). En aan toepassingsgericht onderzoek om de eigenschappen van bio-kunststoffen te verbeteren. Het doel van het BPM-programma is bio-kunststoffen te ontwikkelen die wat betreft materiaal-eigenschappen én prijs kunnen wedijveren met de gewone kunststoffen die momenteel worden gemaakt van aardolie. In het BPM-programma wordt nauw samengewerkt met het Polymeren Innovatie Programma (PIP). Vanuit het PIP is een vergelijkbaar bedrag beschikbaar gesteld voor onderzoek. Het BPM-programma start eind dit jaar en loopt tot en met 2013. Wageningen Universiteit en Research-centrum (WUR) coördineert het programma.

Singelgolfbaan in Hoeksche Waard

Landschapsarchitect Gerard Jol gaat samen met collega's een ontwerp maken voor een singelgolfbaan in de Hoeksche Waard. Ook onderzoekt de groep de commerciële haalbaarheid. Dit op verzoek van een aantal boeren in de Hoeksche Waard en in samenwerking met het InnovatieNetwerk van LNV. Bij singelgolf loopt de golfbaan als een lang lint over de grond van meerdere boeren, waarbij de boeren daaromheen gewoon hun werk blijven uitvoeren. De kern van het project is de verbinding van het boerenbedrijf met een kapitaalcrachtige functie. De boeren nemen deel in de golfonderneming en genereren zo extra inkomsten. De golfbaan wordt natuurlijk in het landschap ingepast en kan gecombineerd worden met andere recreatieve functies.

www.agro.nl/innovatienetwerk
www.nationalelandschappen.nl

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Boeren, beheren en verbinden in stedelijke omgeving: werkt het?

PRAKTIJK Hoe combineer je landbouw, natuur en landschap? Het antwoord is Boeren voor Natuur. Uitgangspunt bij dit project is dat boeren een (deel)inkomen verdienen uit het beheer van natuur en landschap. Op twee locaties vindt een pilot plaats: op Landgoed Twickel in het Overijsselse Delden en op Hoeve Biesland in de Polder van Biesland.

Tussen de verstedelijkte driehoek Delft, Den Haag en Pijnacker-Nootdorp ligt een grote enclave: de Polder van Biesland. Een groen, uitgestrekt veenweidegebied met streek-eigen landschapselementen. Daartussen ligt melkveebedrijf Hoeve Biesland van Jan Duijndam. Zijn missie is natuurgericht boeren binnen de kaders van Boeren voor Natuur, een initiatief van onderzoeksinstituut Alterra.

Compost aan de basis

'Natuurgericht boeren betekent dat het bedrijf de aanvoer van meststoffen en (kracht)voer geheel staakt. Om natuurwaarden in stand te houden of terug te krijgen geldt op bedrijfsniveau één spelregel: no input', vertelt Duijndam. Aan de basis staat een voedingsrijke composthoop, die een gesloten kringloopstelsel mogelijk maakt. 'Door de slootvegetatie in de composthoop aan te brengen, haal ik zo veel mogelijk mineralen en voedingsstoffen het bedrijf

binnen. De compost is een mooi bestanddeel voor het bodemleven. Het resultaat is gras van goede kwaliteit. Goed voor de koe en – uiteindelijk – de marktproducten vlees en melk.'

Verrijking groene omgeving

De no input-regel vereist een eigen teelt van zowel ruwvoer als krachtvoer (graan). Ook levert de bedrijfsvoering uitstekende basiscondities voor het grote aantal wilde planten en dieren dat traditioneel op het landbouwbedrijf voorkomt. En vanwege de afvoer van voedingsstoffen met de landbouwproducten is sprake van verschraving. Waar een reguliere bedrijfsvoering in veel gevallen tot een kaalslag leidt, verrijkt de natuurgerichte bedrijfsvoering juist de groene omgeving. In anderhalf jaar is de diversiteit aan planten en landschapselementen aanzienlijk vergroot, mede door de aanleg van natuuroevers, hagen en houtwallen.

Verbindende factor

'Door natuurbeheer een economisch aspect te laten zijn, benader je het als ondernemer. En dat betekent: kennis delen. Met verschillende, voorheen 'onbekende' partijen, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het hoogheemraadschap, Nationaal Groenfonds, de provincie Zuid-Holland, de gemeenten, scholen, politici, onderzoeks-

instituten en belangengroepen. Want wat heeft de natuur nodig voor meer diversiteit? Hoe krijg je een recreant hier naartoe? Hoe krijg je een agrarisch educatieproject van de grond? Ik ben de verbindende factor tussen die partijen en zorg ervoor dat iedereen betrokken raakt bij de natuur', aldus Duijndam.

Pijlers voor broodwinning

Natuur en landschap vormen in de nieuwe bedrijfsopzet belangrijke pijlers voor de broodwinning. De melk- en vleesproductie genereren de ene helft van de inkomsten van Duijndam. Landschapsbeheer, educatie en recreatie zijn goed voor de andere helft. 'De kracht van Boeren voor Natuur is dat alle facetten elkaar versterken en even belangrijk zijn. De recreatiesector wil een actief landschap. Scholen willen educatieprojecten. En de natuur heeft landbouw nodig. Het project loopt tot 2013. Maar voor mij is het project geslaagd als ik een dusdanige natuurkwaliteit heb gecreëerd met een gezonde veestapel en een goede samenhang tussen alle onderdelen.'

www.boerenvoornatuur.nl

www.hoevebiesland.nl

www.twickel.nl

Filantropie serieuze inkomstenbron voor natuurfinanciering

THEMA Het Nederlandse liefdadigheidsaandeel aan natuur heeft een ongekend vermogen. Dat stelt Theo Schuyt, hoogleraar Filantropische Studies aan de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam. Op verzoek van LNV heeft de VU een verkenning gedaan naar de potentie van charitatieve geldstromen voor de financiering van natuur. Een belangrijke boodschap houdt zich niet langer schuil: filantropie is een serieuze financieringsvorm van landschap en natuur.

Het filantropische gedrag van particulieren en bedrijven, oftewel de bijdragen in de vorm van geld, goederen en vrije tijd, is al jaren een goed uitgangspunt. Wilgen knotten op de vrije zaterdag, geld doneren aan goede doelen, actief deelnemen in een lokaal landschapsfonds of virtuele aandelen kopen in landschap op een veiling; Nederlanders zijn van oudsher gulle gevers in tijd en geld als het gaat om maatschappelijke doelen. Maar, hoewel Nederland behoorlijk milieu- en natuurbewust is, gaat slechts 8 procent van alle giften naar deze tak. Niet veel, vindt ook Schuyt. Daarom moeten we volgens hem nadenken over structuren die de directe betrokkenheid bij natuurbehoud mogelijk maken.

Vrijgevigheid is criminaliteit

'Organisaties als Natuurmonumenten en 12 Landschappen vergroten het maatschappelijke draagvlak. Maar er zijn andere constructies denkbaar. Verleid organisaties en private personen niet tot een verzorgingsstaatreactie. Dan wordt gedacht dat de overheid wel met geld komt en blijft betrokkenheid uit', waarschuwt Schuyt, die zich verbaast over het beleidsmatige politieke signaal dat de overheid geeft aan particuliere initiatieven. 'Op dit moment coördineert de ambtenaar criminaliteitspreventie van het Ministerie van Justitie de filantropische sector. Zó trots is Nederland op het particulier initiatief. Het is bijna cabaret. Beter is om tussen de belangrijkste

ministeries een interdepartementale werkgroep op te stellen die zich bezighoudt met het particulier initiatief in de verzorgingsstaat. Zo straal je als overheid uit dat je deze inzet op prijs stelt. De Haagse stolp denkt dat de economische kracht in de hofstad ligt, maar vergeet het enorme liefdadigheidsaandeel.'

Reputatie is beweegreden

Met name huishoudens steken veel geld in groen, 174 miljoen euro in 2007. In tegenstelling tot bedrijven, waar goede doelen op het terrein van milieu en

natuurbehoud minder populair zijn. Natuurorganisaties konden in 2007 op slechts 46 miljoen euro van het bedrijfsleven rekenen. Toch ziet Schuyt juist dáár kansen. 'Als bedrijf kun je een goede rentmeester zijn. De reputatieschade als vervuiler is enorm. Dat is de pushfactor. De pullfactor is dat werknemers vanuit hun organisatie steeds meer willen doen voor de natuur. Daarnaast verwacht de samenleving dat bedrijven zich steeds meer groen gedragen. Dat zorgt ervoor dat het bedrijfsleven de komende jaren meer aan natuur besteedt.' Ondanks deze voorspelling bevindt natuurbehoud zich ten opzichte van andere goede doelen als sport, religie, educatie, kunst, gezondheid en recreatie nog steeds achter in de rij. Ook qua vrijwilligerswerk is dit doel hekkensluis.

Particulier geld uitnodigen

De aanwezigheid van een duidelijke infrastructuur, zoals een streekrekening of gemeenschapsfonds, acht Schuyt daarom van groot belang. Zo kunnen partijen hun betrokkenheid bij de natuur daadwerkelijk tot uitdrukking laten komen. Ook beleidsmatige overlegstructuren met grote particuliere initiatiefnemers en partners zullen hun vruchten afwerpen. Net zoals de raden voor advies en overleg in de welzijnssector dat vroeger deden. Schuyt concludeert: 'Ik heb een positieve boodschap: er is heel veel particulier geld in Nederland. We zijn nog nooit zo rijk geweest, ondanks de recessie. De kunst is om dat particuliere geld uit te nodigen. De impulsen vanuit de overheid blijven het belangrijkste. Maar het percentage filantropie kun je oprekken. Die ruimte is er.'

www.geveninnederland.nl

STEEN IN DE VIJVER

Prijzenswaardige sprong voorwaarts

Een econoom weet van alles de prijs, maar kent van niets de waarde. Een natuureconoom weet van alles de waarde, maar kent van niets de prijs. Dat leren we als we kijken naar de economen van de instituten die zich bezighouden met het opstellen van de maatschappelijke kosten-batenanalyses naar de richtlijnen van de Overzicht Effecten Infrastructuur (OEI). Een korte wandeling kost twee tot vier euro. Voor het berekenen van de gezondheidsbaten van ommetjes door Landbouw Economisch Instituut van de Wageningen Universiteit zijn kentallen gebruikt uit het Amerikaanse Nebraska uit 1998. Daarmee is de waarde van een ommetje in Nederland afhankelijk van de tien jaar oude dollarkoers en het wandelgedrag van obese Amerikanen.

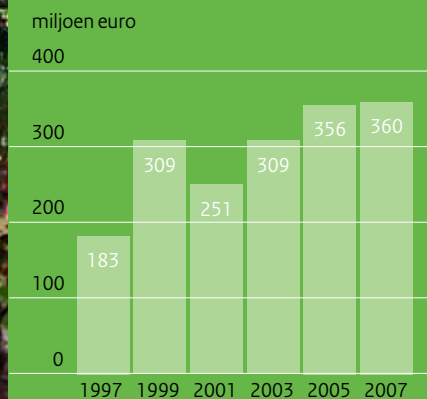
Onze ervaring is dat mensen natuur belangrijk vinden en in en rond natuurgebieden veel geld uitgeven. Toch stuiten we daar op twee problemen. Ten eerste rekenen we dit geld niet toe aan natuur, maar aan bijvoorbeeld horeca. Tweede probleem is dat – in het verlengde hiervan – niets van dat geld terugvloeit naar beheer van natuur en landschap. Ons FEBO-model, het Financieel Economisch Besluitvorming Ondersteunend model dat werkt met reële geldstromen, biedt vooral de basis voor nieuwe arrangementen die deze defecten herstellen. Bijvoorbeeld door mensen te laten betalen voor nieuwe groene producten: een mooi uitzicht, een oude eik, een grafheuvel of... een ommetje. Bijkomend voordeel is dat we de mensen en omgeving weer met elkaar verbinden.

Dat maakt vermarkten van natuur een reële optie. Producten ontwikkelen en daar een marktgerichte prijs voor vragen, bijvoorbeeld op een veiling waar vraag en aanbod bij elkaar komen. Glad en commercieel misschien, maar het feit dat je straks een heg koopt, ervan kunt genieten én weet dat die heg op deze wijze goed wordt beschermd, is een waardevolle ontwikkeling. Misschien wel een prijzenswaardige sprong voorwaarts. Laten we daarom de natuurbescherming vooral uit handen houden van de papier producerende economen, want dat levert het publiek én de natuur niets op.

Tom Bade

*Directeur Triple E, kenniscentrum voor natuur, economie en beleving
tom@tripleee.nl*

Totaalbedragen van huishoudens, nalatenschappen, fondsen, bedrijven en goededoelenorganisaties samen aan milieu, natuurbehoud en dierenbescherming in miljoenen euro's in de periode 1997 tot 2007.

Algen gaan het land op

PRAKTIJK Algen en tomaten, een niet voor de hand liggende combinatie. Toch delen ze samen een kas. Mosselkweker Koninklijke Prins & Dingemanse en tuinbouwbedrijf Lans Westland experimenteren met de kweek van algen in tomatenkassen. Het maakt deel uit van het pilotproject Zeeuwse Tong (zie ook Kien Kort), waarbij schelpdieren op land worden gekweekt. Ronald de Vos, manager Aquacultuur van Prins & Dingemanse: 'Om schelpdieren aan land te kunnen kweken, moeten we ook het voedsel aan land brengen.'

Kweken met een gesloten kringloop staat centraal bij het project Zeeuwse Tong. Zo produceert vis de mest waarvan algen groeien. Algen zijn het voedsel voor schelpdieren en zagers, een soort wormen. En zagers dienen weer als voedsel voor de vis. Op deze manier is er amper milieubelasting. Een nieuw hoofdstuk breekt aan voor mosselkwekers. 'Er is wel een heleboel zuiver wetenschappelijk onderzoek gedaan, maar nog nooit toegepast onderzoek', zegt De Vos. 'Nu we zelf algen gaan kweken, rijst ook de vraag hoe we de schelpdieren moeten voeden.'

Buisinstallatie onder tomaten

Lans begon vorig jaar met een kleinschalige pilot. Voor het vervolgproject, dat drie jaar duurt, is de mosselkweker erbij betrokken. Voordeel van de kweek in tomatenkassen is dat er gebruik gemaakt wordt van de in de kas aanwezige warmte, CO₂ en mogelijk de afvalwaterstromen. De kweek van de algen vindt plaats in een buisinstallatie onder de tomaten. 'Dat is loze ruimte', legt De Vos uit. 'Met de dubbele teelt verlagen we de kostprijs aanzienlijk en ligt de opbrengst per vierkante meter hoger.' Momenteel wordt de buisinstallatie opgezet en verder verfijnd.

Dieet van de schelpdieren

Het onderzoek richt zich niet alleen op de algen zelf, maar ook op hoe de schelpdieren op deze algen reageren. De Vos: 'Vinden de schelpdieren wellicht een speciaal type alg lekker? Hoe groot moeten de algen zijn? En hoeveel algen moet ik de schelpdieren geven? Moet ik een heleboel in het water doen of constant een beetje? Schelpdieren in zee hebben te maken met laag- en hoogwater. Als ze droogvallen eten ze niet. Moet je op het land ook dit soort pauzes inlassen?' Of deze 'landalg' nog invloed heeft op de smaak of voedingswaarde van de mosselen, is niet bekend. 'Het zou best kunnen', reageert De Vos. 'Dat weten we nu gewoon nog niet en moeten we proefondervindelijk uitvinden.'

r.de.vos@prinsendingemanse.com

> Kijken over de grens

‘Als je in Ethiopië rondloopt, raak je doordrongen van de urgentie van het probleem’

Het gras is altijd groener aan de overkant. Of toch niet? Voor deze rubriek gaan we de grens over. En kijken we wat er in het buitenland gebeurt aan kennis en innovatie. Deze keer: Ethiopië. LNV en het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking investeren vijftig miljoen euro in de versterking van landbouw in ontwikkelingslanden. Onder andere om armoede te bestrijden en de duurzaamheid van de landbouw te verbeteren. Een van de projecten die hieruit voortkomt is een onderzoek naar (efficiënter) land- en watergebruik in de Central Rift Valley in Ethiopië

De Ethiopische bevolking groeide van 33,5 miljoen in 1983 tot 78 miljoen in 2008. Ieder jaar komen er zo'n 2 miljoen mensen bij. 80 procent van hen woont op het platteland. 'Er is enorme ontbossing, overbegrazing en inefficiënt watergebruik. De natuur holt achteruit', vertelt Patricia Wagenmakers,

beleidsmedewerker directie Kennis en Innovatie bij LNV en betrokken bij het project in Ethiopië. 'Overall lopen mensen. Overall loopt vee. Overall zie je activiteit. De druk op het land is enorm.'

Organisaties bij elkaar brengen

Aan het project werken allerlei organisaties mee. Van de (lokale, maar ook federale) overheid, het bedrijfsleven en natuur-, milieu- en waterorganisaties tot boeren. Wagenmakers: 'In Nederland zijn we gewend om met allerlei belangengroepen te overleggen. Dat is in Ethiopië niet zo gewoon. Maar voor dit vraagstuk moet je wel. Er zijn te veel verschillende belangengroepen betrokken en niet één actor kan het probleem alleen oplossen.'

Innovatie in efficiëntie

'Als je in Ethiopië rondloopt, raak je doordrongen van de urgentie van het probleem. De prognose is dat Lake Ziway, het enige

zoetwatermeer in de Central Rift Valley, over tien jaar ernstig verzout is. De kernwoorden zijn planning van land- en watergebruik en bewustwording van de problematiek. Sommige mensen beginnen nu te beseffen dat inkomensverbetering gekoppeld moet zijn aan duurzaam gebruik van land en water.'

Uitdagingen

Om efficiënter met land en water om te gaan, is onderzoek nodig. Allereerst om te weten hoe het land- en watergebruik nu is. En of dat wellicht anders kan. Zoals het verminderen van begrazing, het instellen van bufferzones of het gebruik van efficiëntere irrigatiemethoden, zoals druppelirrigatie. 'Dat zijn zaken die nu onderzocht worden', zegt Wagenmakers.

Kien Kort

Kom naar de middag van de S.L.A.!

Tijdens de Week van de Smaak staat het Food Center te Amsterdam op maandag 21 september in het teken van de Stad Land Arrangementen. Steeds meer stedelingen halen platteland en landbouw op geheel eigen wijze naar de stad. Bijvoorbeeld via goed en smaakvol eten, streekproducten en nieuwe wijken met een plattelandsinslag. De boodschap aan bestuurders, ambtenaren en initiatiefnemers is dat ruimte maken voor initiatieven niet ingewikkeld hoeft te zijn. S.L.A. is een middag vol workshops en sprekers.

www.netwerkplatteland.nl/middagvandeSLA

21 ondernemers aan de slag met SBIR Biodiversiteit

LNV wil dat consumenten kunnen kiezen uit een ruimer aanbod van duurzaam geproduceerde eiwitten. Via het Small Business Innovation Researchprogramma (SBIR) Biodiversiteit krijgen ondernemers de kans ideeën in te dienen over nieuwe eiwitrijke voedingsmiddelen of innovatieve marketingconcepten. LNV kreeg 118 voorstellen binnen, waaruit 21 ondernemers zijn geselecteerd om hun ideeën uit te werken in een haalbaarheidsstudie. Elke ondernemer heeft hiervoor € 50.000 tot zijn beschikking. In 2010 kunnen zij financiering winnen voor een R&D-traject tot een bedrag van maximaal € 450.000. Een onafhankelijke commissie selecteert de winnaar(s). De ondernemers dragen zelf de kosten om product of dienst tot een commercieel succes te maken.

Invloed demografische ontwikkeling op landschap

Wat is de invloed van demografische ontwikkelingen op het landschap van de toekomst? Dat was de vraag bij de Landschapsimpactanalyses 'Demografie' die onlangs uitkwam. Enkele lessen: vijftigplussers zijn fanatieke gebruikers van het landschap, wat mogelijkheden biedt voor

private financiering. Het grotere aandeel niet-westerse allochtonen (vooral in de Randstad) hecht relatief veel belang aan kwalitatief stedelijk groen. Daarnaast bieden krimp in perifere gebieden en de noodzaak tot afvang van fijnstof in drukke gebieden kansen voor ontwikkeling van (nieuwe) landschappen.

www.nationalelandschappen.nl

Marktintroductie energie-innovaties open

Dit najaar stelt LNV de subsidieregeling Marktintroductie energie-innovaties (MEI) weer open. De regeling is bedoeld voor glastuinbouwondernemers of samenwerkingsverbanden van één of meer glastuinbouw- of landbouwondernemers. LNV wil via MEI het gebruik van innovatieve energiesystemen stimuleren die de CO₂-uitstoot verminderen. Van 15 september tot en met 30 oktober 2009 kunnen geïnteresseerden een aanvraag indienen. De regeling is onderdeel van het programma 'Kas als energiebron'. Voor meer informatie:

www.hetlnvloket.nl

Voor meer informatie www.minlnv.nl

Leven
van het land,
geven
om natuur.

Colofon

Kien is een uitgave van het Ministerie van LNV. In elk nummer staat een thema centraal. Kien verschijnt zes keer per jaar in een oplage van 4000 exemplaren en is bestemd voor het bedrijfsleven, kennis- en onderwijsinstellingen, maatschappelijke organisaties, andere departementen, overheden en leden van de Tweede Kamer. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Hoofredactie

Corrie van Zundert
Aad van Winden
Kees Verbogt
Sander Opstal

Tekst, redactie en realisatie

Bureau Karin de Lange BV

Vormgeving

Corps Ontwerpers

Druk

Zijstra Drukkerij BV

Redactieadres

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit
Directie Kennis en Innovatie
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
dkinnovatieunit@minlnv.nl

Aanmelding

en adreswijziging
d.rijnen@minlnv.nl